

Regionalt serviceprogram i Sörmland 2024 - 2030

Innehållsförteckning

Inledning	2
Om programmet	2
Definitioner	2
Avgränsningar	2
Serviceprogrammets roll för hållbar regional utveckling	3
Utformandet av Sörmlands regionala serviceprogram	5
Relevanta aktörer	5
Datainsamling	5
Slutsatser	6
Sårbarhetsanalys	8
Prioriterade målområden	8
Målområde 1: Tillgänglighet till kommersiell service i Sörmland.	8
Målområde 2: Samordning och samverkan av regional och kommunal planering för kommersiell service.	9
Genomförande och uppföljning	9
Riktlinjer för stöd	10
Stödinsatser	13

Inledning

Om programmet

En god tillgänglighet till service skapar förutsättningar för människor och företag att bo, leva och verka i alla delar av Sörmland. Både kommersiell och offentlig service är av stor vikt för att skapa boende- och livsmiljöer som ger jämlika möjligheter till arbete, välbefinnande och välfärd. Det regionala serviceprogrammet (RSP) ska bidra till att behålla och utveckla en god tillgång till kommersiell service på landsbygderna.

Syftet med programmet är att samordna insatser och aktörer i arbetet med att främja tillgänglighet till kommersiell service för de som lever och verkar på Sörmlands landsbygder. Programmet är också grunden för hur Region Sörmland prioriterar olika stöd till kommersiell service.

Programmet ska ha ett långsiktigt perspektiv på serviceutveckling och bidra till hållbar omställning i linje med intentionerna i Sörmlands regionala utvecklingsstrategi (Sörmlandsstrategin). Genom arbetet med RSP och dess genomförande är förhoppningen att skapa förståelse för och samsyn kring utmaningar och möjligheter samt inspirera till insatser som stärker Sörmlands landsbygder.

Definitioner

Med grundläggande kommersiell service avses dagligvaror, drivmedel, post-/pakethantering och apoteksvaror, även omnämnt som ombudstjänster.

Avgränsningar

Betaltjänster som traditionellt ingår i definitionen grundläggande kommersiell service ingår inte i det regionala serviceprogrammet. Länsstyrelsen i Södermanlands län bevakar tillgången till grundläggande betaltjänster och arbetar med regionala stöd- och utvecklingsinsatser.

Regeringen har gett Energimyndigheten i uppdrag att vara nationell samordnare för laddinfrastruktur. Laddinfrastruktur för elfordon ingår således inte i detta serviceprogram. Flera investeringsstöd för grön omställning finns även via Klimatklivet på Naturvårdsverket.

Post- och Telestyrelsen och Länsstyrelsen arbetar med digital tillgänglighet och detta ingår därmed inte i det regionala serviceprogrammet.

Serviceprogrammets roll för hållbar regional utveckling

Den regionala utvecklingspolitiken ska bidra till omställningen till ett hållbart samhälle och målen i Agenda 2030 är utgångspunkten för arbetet. Inom Sveriges regioner finns olika behov och förutsättningar och det regionala utvecklingsarbetet handlar om att ta tillvara och utveckla potentialen utifrån platsers olika förutsättningar. Kommersiell service är även en utpekad prioritering i den nationella strategin för hållbar regional utveckling i hela landet 2021 till 2030. De regionala serviceprogrammen ska bidra till att behålla och utveckla en god tillgång till kommersiell service på Sveriges landsbygder.

Den regionala utvecklingsstrategin, Sörmlandsstrategin, är Region Sörmlands tolkning av det regionala utvecklingsuppdraget och ger en samlad bild över länets möjligheter och utmaningar. Utgångspunkten i strategin är de förutsättningar som finns i Sörmland och en hållbar utveckling som har människan i centrum. Den sociala dimensionen är målet, ekonomin är medlet och ekologin sätter ramarna för regionens utveckling.

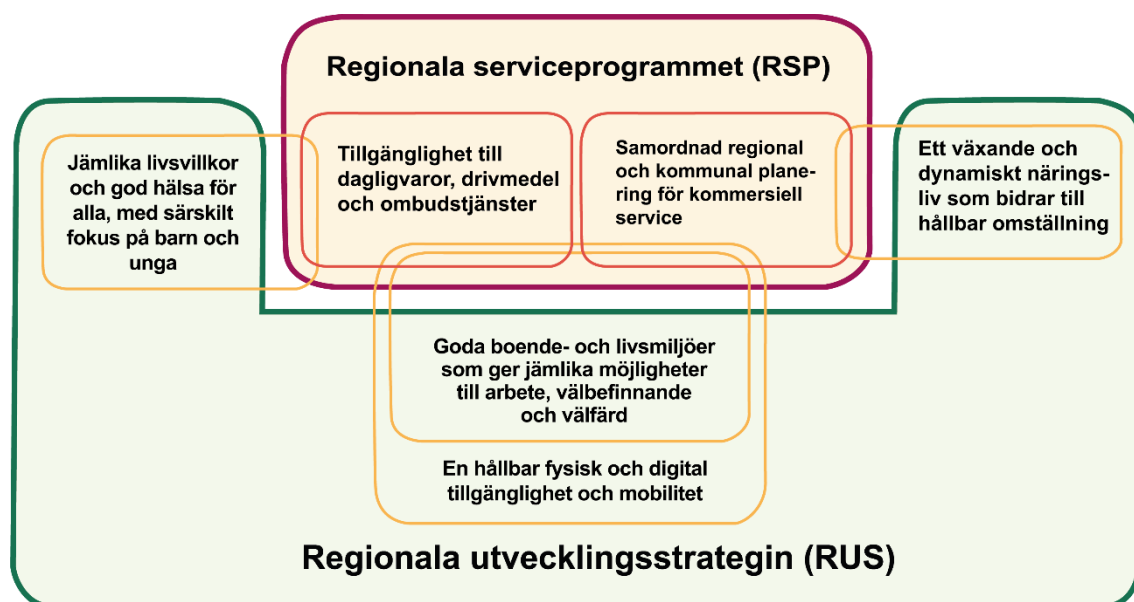
Sörmlandsstrategin ska skapa förutsättningar för att Sörmland ska vara ett socialt hållbart samhälle med jämlika livsvillkor och god hälsa. Strategin har fem prioriterade inriktningar;

1. Jämlika livsvillkor och god hälsa för alla, med särskilt fokus på barn och unga,
2. Goda boende- och livsmiljöer som ger jämlika möjligheter till arbete, välbefinnande och välfärd,
3. En hållbar fysisk och digital tillgänglighet och mobilitet,
4. Livslångt lärande för tryggad kompetensförsörjning och
5. Ett växande och dynamiskt näringsliv som bidrar till hållbar omställning.

Serviceprogrammet kopplar an till flertalet av målen i Agenda 2030 och de prioriterade inriktningarna i Sörmlandsstrategin. Social sammanhållning, trygghet och tillit är viktiga delar liksom att den utveckling som sker ska skapa resiliens och rymmas inom naturens ramar genom exempelvis fossilfria transporter, cirkulära flöden och en effektiv resursanvändning. Det skapar förutsättningar för ett robust samhälle som är mer uthålligt och bättre rustat för att möta utmaningar och kriser. Serviceprogrammet ska värna om och tillförsäkra varje barns juridisktion och de rättigheter utan åtskillnad av något slag som anges i artikel 2 i FN:s barnkonvention: alla barn har lika mycket värde och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.

Region Sörmlands regionala serviceprogram har två målområden som är specifikt utarbetade för att behålla och utveckla tillgängligheten till kommersiell service. Dessa målområden är;

1. Tillgänglighet till dagligvaror, drivmedel och ombudstjänster.
2. Samordning och samverkan för kommersiell service.

Utformandet av Sörmlands regionala serviceprogram

Processen med att ta fram förslaget till Sörmlands regionala serviceprogram har pågått från november 2022 till och med september 2023. Region Sörmland har med stöd av konsultbolaget VETA Advisor arbetat i ett team med utredare, strateger och analytiker med olika kompetenser och bakgrunder. Arbetsgruppen har vid flera tillfällen under processen haft dialog med externa aktörer, bland annat i form av träffar med Partnerskapet för landsbygdsutveckling.

Relevanta aktörer

Ingen enskild aktör har mandat eller möjlighet att själv utveckla hela serviceområdet. Samverkan behövs för att ta in erfarenheter och kunskap om behov, överbrygga glapp och att rikta insatser dit de behövs. För att främja en bred samverkan har olika relevanta aktörer deltagit i processen vid ett par olika tillfällen.

Dessa aktörer är, bland andra Region Sörmland och Länsstyrelsen i Södermanland län samt den grupp som kallas Partnerskapet för landsbygdsutveckling. Partnerskapet är en samverkansgrupp som bildades i samband med framtagandet av det tidigare regionala serviceprogrammet för att arbeta med landsbygdsutveckling inom länet. I partnerskapet ingår representanter från kommuner, civilsamhället, lokala näringslivsrepresentanter och representanter från turismnäringen. Även representanter från Leader-programmen och organisationen Hela Sverige ska leva ingår i partnerskapet.

Datainsamling

Inför utformningen av programmet har kunskap och underlag samlats in på olika sätt. I uppstartsfasen har VETA intervjuat tjänstepersoner på kommuner och regioner som arbetar med landsbygdsutveckling och även ett par forskare inom området. Syftet med intervjustudien var att skapa en bild av erfarenheterna från tidigare serviceprogram samt landsbygdsutvecklingen i regionen. Parallellt med intervjustudien utformades en medborgarenkät gällande tillgången till kommersiell service i Region Sörmland.

Enkäten distribuerades av Kantar Public till en slumpmässigt rekryterad webbpanel. En analys av Region Sörmlands geografiska och demografiska profil har utförts utifrån regionens egna databaser. Slutligen har tillgång till kommersiell service kartlagts med hjälp av data från Tillväxtverkets analysverktyg Pupos.

Slutsatser

I februari 2023 skickades en medborgarenkät med 11 frågor om tillgången till kommersiell service ut. Enkäten besvarades av 983 slumpmässigt rekryterade sörmlänningar, både i tätorter och i landsbygderna.

Tillgänglighet till kommersiell service är högt prioriterat

Respondenterna som svarade på enkäten fick välja vilken typ av kommersiell service som var viktigast för dem och resultatet visade att de tre viktigaste typerna av kommersiell service var:

- Närhet till matbutik
- Närhet till post- och paketutlämning
- Närhet till drivmedel

För en del äldre och för boende på landsbygder utgjorde matbutiken både en social mötesplats och en källa till lokal information. En övervägande majoritet av sörmlänningarna ansåg att det är viktigt att deras närmsta matbutik är bemannad.

Geografiska avstånd till kommersiell service

Från Pupos kan de geografiska avstånden till kommersiell service i hela Sverige hämtas. Genomsnittsavståndet till närmaste matbutik respektive drivmedelstation i Sörmland är drygt 3 kilometer för hela befolkningen. Till post- och pakettjänster är det ungefär 2,3 kilometer och till apoteksvaror har sörmlänningen i genomsnitt 2,9 kilometers avstånd. Närhet till kommersiell service:

- 95 % av Sörmlands befolkning har närhet till posttjänster, drivmedel och en dagligvarubutik med fullsortiment inom 10 kilometer.

- 91 % av Sörmlands företag har närhet till posttjänster, drivmedel och en dagligvarubutik med fullsortiment inom 10 kilometer.

I Pupos anges avståndet till grundläggande kommersiell service i kilometer, vilket innebär att tillgängligheten kan variera med vilken typ av färdmedel som medborgarna använder sig av. Därför är det viktigt att förstå vilka färdmedel som sörmlänningarna vanligtvis använder när de förflyttar sig till ett serviceställe. För att undersöka detta ställdes frågan om medborgarnas vanligaste färdmedel i enkätundersökningen. 61 procent av respondenterna angav att de använde sig av bil, moped eller motorcykel när de tog sig till en plats med kommersiell service. 32 procent angav att de promenerade. Av de respondenter som bodde på landsbygden angav 96 procent att de tar bil, moped eller motorcykel medan endast 2 procent promenerade.

Tillgängligheten varierar mellan grupper

Avståndet till grundläggande kommersiell service varierar med invånarnas ålder. De som är mellan 65–79 år har i genomsnitt längre avstånd till all slags grundläggande kommersiell service, än vad hela befolkningen har. De som är över 80 år har istället i genomsnitt kortare avstånd, både i jämförelse med hela befolkningen samt med personer i 65–79-årsåldern.

Generellt anser kvinnor att det är viktigare med närhet till alla typer av service än vad män tycker och kan även tänka sig att ha en längre restid till samtliga efterfrågade servicetyper än vad män kan tänka sig.

Överlag är närheten till service från bostaden viktigare, än från arbetsplatsen (eller där invånaren spenderar dagen). Den faktiska restiden som respondenterna har till olika typer av kommersiell service är ungefär hälften så lång som den längsta restiden de kan tänka sig. Sammantaget tycks medborgarna i Sörmland vara nöjda med tillgängligheten till kommersiell service.

Sårbarhetsanalys

Även om tillgängligheten till kommersiell service generellt sett är god på landsbygderna i Sörmland så finns det sårbarheter att vara uppmärksam på och bevaka. Det finns stora geografiska områden där endast en aktör tillhandahåller en viss typ av service, vilket gör att tillgången till kommersiell service är sårbar i dessa områden. De som berörs av detta är ungefär 40 000 invånare, vilket motsvarar knappt 14 procent av regionens invånare. Om någon eller flera av serviceaktörerna försvinner så skulle det ha stora konsekvenser för en betydande del av sörmlänningarna. Till detta kan läggas ett kris- och beredskapsperspektiv kring hur service- och trygghetspunkter (SOT) på landsbygderna kan stärka lokalsamhällenas och regionens krisberedskap och förmåga att hantera kriser.

Prioriterade målområden

För att tillgängligheten till kommersiell service ska främjas och bibehållas är det viktigt att stödja och utveckla relevanta aktörers möjlighet att förse invånarna med kommersiell service. Men det handlar även av att se nyttan av service utifrån en geografisk kontext och fundera på hur platser och butiker kan utvecklas utifrån en strukturell ansats som möter dagens och morgondagens behov. Därför återkommer serviceprogrammet här till två prioriterade målområden. Under respektive målområde återfinns också specifika målformuleringar. Det regionala serviceprogrammet ska syfta till att uppnå dessa mål inom tidsperioden 2024 till 2030.

Målområde 1: Tillgänglighet till kommersiell service i Sörmland.

Det regionala serviceprogrammet ska bidra till att stärka förutsättningarna för tillgänglighet till befintlig kommersiell service samt skapa förutsättningar för att utveckla tillgång till kommersiell service på platser där det inte finns idag. Målområdet syftar till att stärka orter och platser ur ett långsiktigt perspektiv.

- 96 procent av de som bor och 92 procent av de som verkar i Sörmland har en tillgänglighet på högst 10 kilometers avstånd till dagligvaror, drivmedel och ombudstjänster.
- Region Sörmland ska skapa förutsättningar för alternativa lösningar som förbättrar tillgängligheten i de områden i Sörmlands landsbygder som har längre än 10 kilometers avstånd till dagligvaror, drivmedel och ombudstjänster.

Målområde 2: Samordning och samverkan av regional och kommunal planering för kommersiell service.

Det regionala serviceprogrammet ska främja samordningen av och samverkan kring både kommersiell och offentlig service. Samordnande aktörer är Region Sörmland, Länsstyrelsen i Södermanlands län och kommunerna i Sörmland. Med utgångspunkt i serviceprogrammet kan insatser som rör samverkan och kunskapsstöd som främjar hållbar utveckling beviljas.

- Aktörer som arbetar med att främja kommersiell service har en välfungerande samverkan och samordning.
- Aktörer som erbjuder kommersiell service får vägledning och stöd för att kunna tillhandahålla kommersiell service.

Genomförande och uppföljning

Det regionala serviceprogrammet är en gemensam plattform för flera aktörers arbete med att främja tillgången till service fram till 2030. Region Sörmland håller samman arbetet och bidrar under programperioden med kunskapsutveckling, erfarenhetsutbyten, samverkan/nätverk, information om olika möjligheter till stöd samt fördelning av stöd till kommersiell service.

Idag finns ett partnerskap för serviceprogrammet där Region Sörmland är sammankallande och där representanter från länets kommuner, Länsstyrelsen, Leader med flera ingår. Dessa möten vill Region Sörmland fortsätta med under den nya programperioden.

Region Sörmland tar även fram en årlig handlingsplan som sedan avrapporteras till Tillväxtverket om genomförda aktiviteter.

Till och med juni 2026 finns en avsatt projektbudget inom Region Sörmland för att handlägga stöd inom kommersiell service och kunna bedriva samverkan.

Riktlinjer för stöd

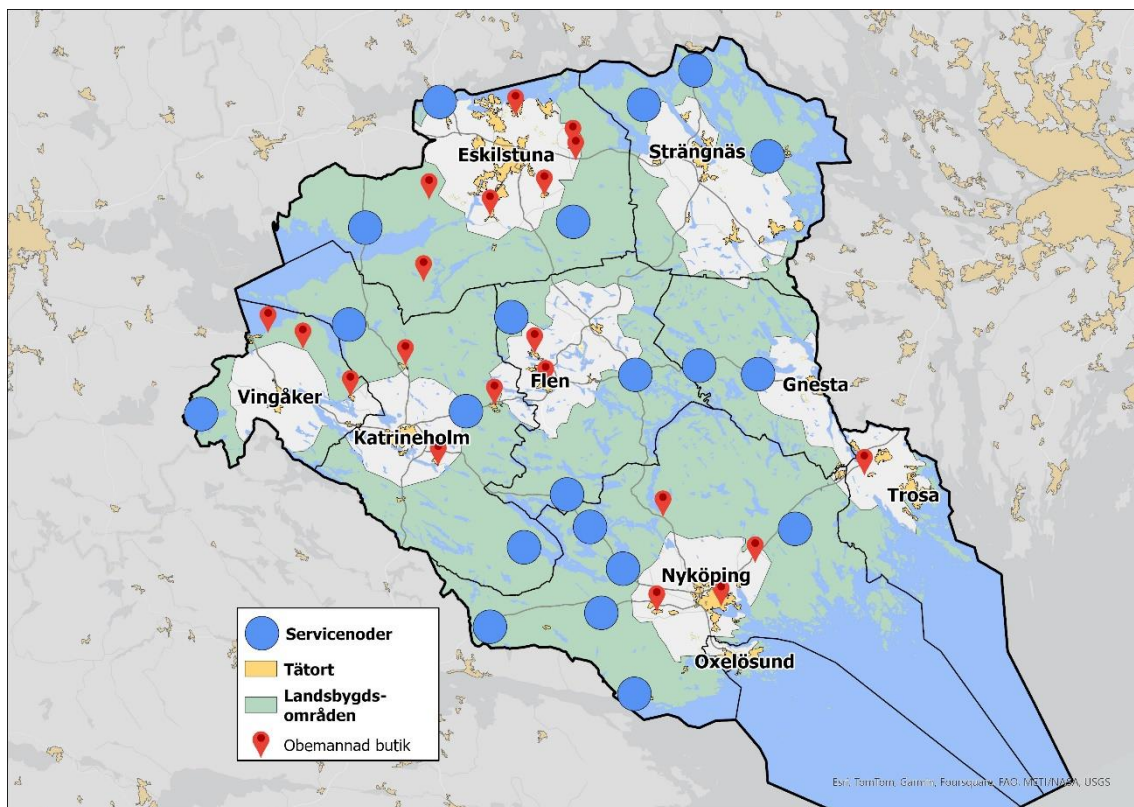
Ett verktyg för att stärka tillgången till kommersiell service i områden där tillgången till service är låg är möjligheten till finansiellt stöd. Region Sörmland har tilldelats uppgiften från regeringen att regionalt hantera stödinsatser riktat till kommersiell service som styrs av nationella förordningar.

- Riktlinjerna är en rekommendation för hur målen i det regionala serviceprogrammet ska uppnås
- Prioriteringarna beskriver vilka platser och aktörer som kan söka finansiellt stöd och vilka som skall få förtur.
- Urvalskriterier är grundregler som Region Sörmland eftersträvar att följa, men där det i särskilda fall kan göras undantag.

Prioriteringar för stöd

Det regionala serviceprogrammet har två prioriteringar för finansiella medel till kommersiell service i nedan ordning:

1. En regionalt prioriterad servicenod finns i områden i länet där tillgängligheten till service är låg och- eller sårbarheten hög.
2. Landsbygdsområden där det kan finnas tillgång till service idag, men där det på sikt även kan utvecklas nya hållbara lösningar för att stärka tillgängligheten.

Servicenoder

Servicenoder är platser som idag har service i form av livsmedelsbutiker med fullsortiment (med undantag för Stavsjö) och där avståndet till alternativ service är mer än 10 kilometer (med undantag för Stigtomta, Vrena och Bettna). I majoriteten av noderna finns även service i form av drivmedel, posttjänster och apoteksvaror.

Landsbygdsområden

Landsbygdsområden består av områden som ligger utanför kommunhuvudorterna och som kan präglas av låg tillgänglighet eller hög sårbarhet avseende kommersiell service.

Urvalskriterier

- Stöd till kommersiell service kan lämnas till serviceaktörer på landsbygderna där livsmedelsförsörjningen är sårbar.
- Stöd kan därmed inte lämnas om det finns mer än en serviceaktör per serviceslag på orten eller i dess närhet.
- Serviceaktörer med en förhållandevis hög omsättning är inte föremål för stöd. Riktmärke kan vara att en omsättning över 25 miljoner anses vara förhållandevis hög.
- Stöd kan ges till butiker där invånarna kan få hela sitt behov av dagligvaror tillgodosett och har öppet året runt (40 timmar per vecka), oavsett om butiken är bemannad eller ej. Obemannad butik som filial till en fullsortimentsbutik kan få stöd. En obemannad butik i ett utpekad prioriterat område kan få stöd om den är till för mer än kompletteringshandling och inte påverkar konkurrensen med bemannade fullsortimentsbutiker med annan kommersiell service.

I de fall då prioriteringar av stödinsatser behöver ske kan det utföras efter nedanstående inriktningar:

- Prioriteringar kan avse sårbarhetsgrad beroende på omsättning eller annan förutsättning som påverkar sårbarheten. Prioritering kan även avse själva inriktningen på stödinsatsen, till exempel att energieffektivisering kan prioriteras högre än andra insatser.
- Stärka befintlig service, det vill säga upprätthålla, säkerställa och utveckla befintligt serviceutbud.
- Väga in betydelsen butiken har ur en beredskapssynpunkt och även besöksnäringssynpunkt.
- Utöka och utveckla service med utgångspunkt från befintlig service, exempelvis genom att öka geografisk tillgänglighet och öppethållande, breddat serviceutbud.
- Nyetablering av service, det vill säga öka geografisk tillgänglighet, nytt serviceutbud.

Stödinsatser

Investeringsbidrag

Investeringsbidrag kan lämnas för till-, ombyggnad eller större reparation av lokaler som behövs för verksamheten och för inredning och utrustning i sådana lokaler.

Investeringsbidrag kan även erhållas för kompetensutveckling, såsom rådgivning för att ta fram ett åtgärdsprogram.

Investeringsbidrag för nyetablering av en obemannad butik är inte stödberättigande, däremot kan det vara aktuellt för utvecklingsinvesteringar när butiken är etablerad.

Investeringsbidrag kan lämnas med belopp som motsvarar 50 procent upp till 85 procent. Den högre procentsatsen kan tillämpas om stödet är angeläget för att förbättra servicen vid servicestället, förbättra tillgängligheten eller utveckla butiken långsiktigt.

Särskilt driftstöd till dagligvarubutiker i svåra och utsatta lägen

Särskilt driftstöd är avsett för att bidra till att trygga bärkraften och förbättra möjligheten för butiksägaren att ta ut en rimlig lön för sig själv och sina medarbetare. Butiker i serviceglesa områden har i regel låg lönsamhet och därmed ofta låg ersättning till löner. Stödet beviljas en gång per kalenderår. Villkoren och förutsättningarna för stödet fastställs av Tillväxtverket.

Servicebidrag

Servicebidrag får enligt förordningen endast lämnas om det finns särskilda skäl och andra insatser inte bedöms som ändamålsenliga. Regionen kan gå in med ett bidrag om det har uppstått tydliga lönsamhets- eller likviditetsproblem som kan antas vara av övergående art och att ett stöd kan hjälpa verksamheten att överbrygga det uppkomna problemet. Bidraget ska vara riktat mot en ändamålsenlig insats som kan antas åstadkomma önskvärd effekt.

Hemsändningsbidrag

Region Sörmland beviljar hemsändningsbidrag till kommuner som ordnar hemsändning till äldre och funktionshindrade som bor långt från närmaste dagligvaruhandel och som har svårigheter att själva ta sig till butiken. Bidraget ska i första hand komma butiker belägna i glesbygd till del. Bidrag beviljas med belopp som anges i förordningen och betalas ut till kommunen.